

УДК 378.015.31-057.87

О. Г. Ємчик,

аспірант

(Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки)

МЕТОДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні реалії суспільного повсякдення, зумовлені революційною зміною технологій, спираються на високий рівень інтелектуальних ресурсів та потенціалу країни. Ситуація потребує поліпшення якості підготовки фахівців, зростання конкурентоздатності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці. Особливої уваги ця проблема потребує у галузі педагогіки, оскільки активність особистості в інноваційній діяльності безпосередньо визначається якістю і конкурентною спроможністю національної науки і освіти.

Зазначимо, що наша позиція співзвучна з позицією В. Рибалки та багатьох інших вчених, на переконання яких саме творча особистість є найбільшою цінністю для будь-якого суспільства, оскільки для неї характерна висока продуктивність, результативність особистісно та суспільно значущої творчої праці, завдяки чому людство робить черговий крок у своєму прогресі [4]. Для цього необхідне у свою чергу всебічне удосконалення організації та змісту педагогічної освіти на засадах розвитку професійної креативності та творчого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти формування творчої особистості та її якостей, а також розвитку творчого потенціалу, як складової частини особистості педагога, досліджували Г. Альтшуллер, Б. Ананьєв, В. Андреев, Д. Богоявленська,

А. Брушлинський, Л. Виготський, Н. Вишнякова, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, В. Загвязинський, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Кульчицька, А. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, М. Поташник, В. Рибалка, К. Роджерс, О. Романовський, В. Роменець, С. Рубінштейн, О. Семенов, С. Сисоєва, В. Сластьонін, А. Спіркін, Т. Сущенко, Б. Теплов, П. Торренс, М. Ярошевський та інші.

Проблема використання різноманітних засобів, методів, форм та технологій у процесі творчого розвитку фахівця в галузі освіти розглядалася Г. Баллом, В. Беспалько, Н. Бордовською, С. Годніком, Д. Гришиним, І. Зязюном, Л. Кондрашовою, Н. Кузьміною, В. Марігодовим, О. Морозовим, С. Нікітчиною, М. Поташніком, М. Сметанським, Л. Спіриним, М. Фрідманом, А. Чернишовим та іншими.

Наукові дослідження свідчать, що головним рушієм розвитку методики викладання різних предметів у процесі професійної підготовки є пошук нових форм, методів і прийомів, які відповідали б вимогам сучасного навчального процесу у вищій школі.

Метою статті є обґрунтувати необхідність оптимізації професійної підготовки студентів педагогічних спеціальностей та розглянути основні аспекти застосування методів формування творчих якостей особистості майбутнього педагога у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка професійної педагогічної діяльності полягає насамперед у тому, що вона не може бути не творчою, проте досягнути у ній досконалості, або, іншими словами, творчого рівня, здатний не кожен педагог.

Так, В. Сластьонін виділив чотири рівні готовності майбутнього педагога до професійної педагогічної діяльності, котрі на нашу думку формуються саме у процесі навчання у вищому навчальному закладі в залежності від форм, методів, прийомів і технологій навчально-виховної роботи зі студентами.

Так, інтуїтивний рівень характерний для студентів, котрі не отримали достатній для впевненої педагогічної діяльності у майбутньому обсяг знань та

умінь у галузі організації та керівництва навчально-пізнавальною діяльністю, а також формування та розвитку особистості. Алгоритм їх дій у вирішенні проблем в освітньому середовищі формується під час тривалого пошуку шляхом спроб та помилок.

Для студентів із репродуктивним рівнем готовності до професійної педагогічної діяльності характерним є відтворення готових знань та алгоритмів поведінки, наслідування педагогічного досвіду інших і т.п. Такий рівень свідчить про те, що в особистості низький рівень самоактуалізації професійно важливих якостей, таких як гнучкість та здатність адаптуватись до будь-яких умов часто змінного освітнього середовища.

Для успішної педагогічної діяльності майбутньому педагогу необхідна чітко сформована система науково-психологічних знань, умінь, стійких цінностей та переконань, навичок аналітичного характеру, сформованість готовності адаптувати та вдосконалювати власний досвід відповідно до ситуації. Усі ці ознаки характеризують творчо-репродуктивний рівень професійної підготовки і забезпечують доволі ефективну роботу педагога у майбутньому і описують особистість випускника зі ступенем бакалавра.

Проте якісну навчально-виховну діяльність педагога, спрямовану на формування та розвиток творчої особистості вихованця, учня чи студента може забезпечити лише професійна підготовка на творчому або креативному рівні. За таких умов у студентів формується стійка професійна спрямованість особистості, виражена мотивація до творчої та інноваційної педагогічної діяльності, прагнення та вміння до самореалізації та самовдосконалення. Завдання вищої школи за даних обставин здійснити підготовку майбутнього педагога до оригінального та продуктивного вирішення педагогічних ситуацій та проблем, надати знання та вміння щодо оволодіння методиками та технологіями творчого процесу в освітньому середовищі, прогнозування та моделювання результатів творчої взаємодії з вихованцями, учнями чи студентами, сформувати готовність до інноваційної діяльності. Усі ці професійно необхідні складові особистості педагога неможливо сформувати та

розвинути застосовуючи репродуктивні методи навчання, що є, на жаль, досить характерним для багатьох викладачів вищих навчальних закладів. Формування педагога нового типу – ініціативного, мислячого, самокритичного – можливе лише за умови наближення навчання у ВНЗ до реальної професійної діяльності.

На нашу думку, саме використання інтерактивних методів, творчих завдань, моделювання та проектування педагогічних ситуацій та професійних проблем, активна участь студентів в організації начально-виховного процесу, високий рівень організації самостійної роботи забезпечить готовність майбутнього педагога до творчої діяльності. Для цього необхідне внутрішнє налаштування особистості на визначену поведінку при виконанні навчальних і практичних завдань, установка на активні та цілеспрямовані дії, актуалізація й пристосування особистісних можливостей і ресурсів до та для успішної діяльності. Забезпеченню реалізації цих завдань сприятиме застосування творчих методів під час навчання у вищому навчальному закладі, використання яких забезпечить теоретичне оволодіння і практичне оперування студентами психолого-педагогічними знаннями та вміле їх застосування у реальних життєвих і професійно-педагогічних ситуаціях, пізнання себе як особистості та свого рівня самоактуалізованості з метою творчого зростання. Розвиток професійних творчих якостей студентів передбачає максимальну орієнтацію на проблемно-творчий характер освітньої діяльності, надбання ними власного творчого досвіду.

Серед існуючих технологій та форм підготовки найбільш продуктивними у розвитку креативності студентів є проблемно-пошукові, дослідницькі, модульно-розвивальні та імітаційно-ігрові освітні технології. Серед основних методів творчого розвитку, на нашу думку, слід виділити педагогічні задачі, організаційно-діяльнісні та навчальні ігри і тренінги.

Одним із найпоширеніших у використанні у педагогічному процесі вищої школи методом розвитку творчих якостей фахівця, особливо стосовно галузі педагогічної освіти, є педагогічна задача. Вона виступає одним із найефективніших засобів організації проблемно-пошукового навчання у

процесі професійної підготовки, адже потребує лише мінімальних зусиль та затрат часу, проте за змістом нічим не поступається іншим методам.

Розв'язання педагогічної задачі включає в себе вирішення педагогічної ситуації. У процесі нашого дослідження ми дійшли висновку, що схема її аналізу (первинний аналіз ситуації → формулювання задачі → розв'язання задачі (прийняття рішення) → аналіз прийнятого рішення [3, с. 99]) практично повністю відповідає схемі творчого процесу (виокремлення проблеми → зародження ідеї, формулювання задачі → пошук рішення → вирішення проблеми → перевірка [1, с. 45]). Адже будь-яка творчість починається з постановки проблеми, задачі, яку належить вирішити. Проблема у стадії вирішення створює проблемну ситуацію, котра примушує особистість актуалізувати свої творчі потенції: фантазувати, будувати гіпотези, висувати нові ідеї, провадити подумки експерименти, переосмислювати відомі способи, методи, включати нові форми дискусійного мислення [2, с. 41].

Крім того, розв'язання педагогічних задач є своєрідним підготовчим етапом, тренуванням у вирішенні завдань, що мають місце в реальному педагогічному процесі, оскільки використання педагогічних ситуацій дозволяє студенту відчувати себе суб'єктом навчально-виховного процесу, прогнозувати свої дії у суперечливих ситуаціях або передбачати чи усувати негативні наслідки.

Не менш важливим засобом розвитку творчих якостей майбутнього педагога є організаційно-діяльнісна або навчальна гра.

Аналіз наукової літератури дав змогу виокремити ряд функцій гри. Вона визначається: як важливий засіб первинної соціалізації дітей та юнацтва, їхньої успішної адаптації у суспільстві (долучає їх до норм та цінностей, до відтворення і розповсюдження взірців та еталонів поведінки, спілкування, діяльності, що сприяє їх поетапному входженню в суспільне життя); як сфера емоційно насиченої комунікації і спілкування (знайомить, поєднує і взаємно збагачує людей різних статі та віку, з різним соціальним статусом і професійним досвідом, різними уподобаннями, здібностями, світоглядом,

компетентністю); як уможливлення творчого пошуку та інноваційної діяльності. Гра здатна вивільнити свідомість гравця від штампів, схем, стереотипів, сприяє побудові ймовірнісних моделей досліджуваних явищ, конструюванню нових систем, спонтанності в оперуванні поняттями та образами [7, с. 79].

На думку П. Щербаня, навчально-педагогічна гра будь-якого виду являє собою „практичну групову вправу з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну обстановку чи психолого-педагогічну ситуацію на заняттях в освітньому закладі та в міжособистісних стосунках” [8, с. 28]. Такий значний потенціал гри зумовлює необхідність її використання у процесі професійної підготовки як один з методів творчого розвитку фахівця та формування його якостей.

В основу гри як методу підготовки до творчої педагогічної діяльності покладено такі специфічні властивості як моделювання умов, наближених до реальних, що імітують професійно-педагогічну діяльність; поетапний розвиток гри, за яким виконання завдань попереднього етапу впливає на хід наступного; наявність складних і конфліктних ситуацій, обов'язкова спільна діяльність учасників гри; контроль часу, відведеного на гру; правила, котрі регулюють хід гри; елементи змагання [8, с.29].

Використання навчальних ігор сприяє зменшенню труднощів у процесі адаптації до професійної діяльності молодих педагогів, набуттю навичок творчого підходу до виконання педагогічних функцій.

Значного поширення як метод інтенсифікації психолого-педагогічної підготовки педагогів до творчої діяльності набуває і педагогічний тренінг.

Під цим поняттям розуміють спосіб перепрограмування наявної у людини моделі управління своєю поведінкою і діяльністю. Він визначається як процес формування нових функціональних утворень (чи розвитку уже наявних, серед яких і творчий потенціал особистості), які управляють поведінкою, або як група

методів розвитку здібностей до навчання й оволодіння будь-якою складною діяльністю [6, с. 75].

Специфіка застосування тренінгу як методу творчого розвитку майбутніх фахівців-педагогів полягає у тому, що навчальний процес будується на основі залучення всіх учасників до процесу пізнання і саморозвитку, де вони можуть вільно проводити обмін думками, ідеями, почуттями в умовах емоційного комфорту і творчої атмосфери, яка забезпечується правилами ведення тренінгів. Різноманітні методичні прийоми (ігри, дискусії, психодрама і її модифікації, способи зворотного зв'язку, різноманітні вправи), котрі спираються на рефлексію, сприяють самопізнанню, самоконтролю, самовдосконаленню творчого потенціалу особистості.

Численні дослідження науковців також свідчать, що основний напрям тренінгу пов'язаний із навчанням майбутніх педагогів визначати проблему, формулювати альтернативні варіанти її вирішення, експериментувати, рефлексувати і таким чином забезпечити здатність особистості визначити свої реальні і потенційні можливості та ресурси своєї особистості та реалізувати власний творчий потенціал.

Проаналізувати результати практичного застосування таких методів у процесі навчання у вищій школі ми отримали можливість, організувавши реалізацію програми спостереження за їх застосуванням у роботі зі студентами магістратури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки у процесі вивчення навчальної дисципліни „Проблеми наступності дошкільної та початкової освіти”. Під час практичних занять з курсу використовувався набір педагогічних задач та самостійних творчих завдань з кожної теми, передбаченої робочою програмою навчальної дисципліни, а також проведено організаційно-діяльнісну гру та тренінгове заняття. Спостереження підтвердило високий рівень розвитку усіх компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога за умови широкого використання засобів стимулювання творчості у навчальному процесі. Так у порівнянні із результатами використання репродуктивних методів, спостерігалась значна активізація

мисленневих процесів, а отже і підвищення якості освіти та зростання інтересу до навчально-пізнавальної діяльності, показників творчої активності студентів. Тобто у процесі вирішення творчих завдань актуалізується творчий потенціал особистості, а отже і розвивається мотиваційна і когнітивна сфера, компетентність майбутнього педагога збагачується новими вміннями і навичками, способами, методами та технологіями виходу із проблемних ситуацій, котрі безперервно виникають у професійній педагогічній діяльності. Таким чином забезпечується висока готовність студента до творчої педагогічної діяльності.

Висновки. Отже, різноманітні творчі завдання, що використовуються у навчальному процесі можна визначити як: а) інноваційні форми навчання; б) методи актуалізації, особистісного розвитку і нарощування освітньо зорітованого творчого потенціалу викладачів і студентів; в) інтегральну умову розвитку професійних компетентностей, креативності і ціннісної сфери особистості майбутнього педагога-професіонала; г) важливий системотвірний чинник вторинної соціалізації, підвищення професійної культури особистості.

У процесі професійної підготовки педагога вони є необхідними та незамінними, оскільки забезпечують реалізацію пізнавальних (розуміння професійних педагогічних завдань, оцінка їх значущості, способів розв'язання, уявлення про вірогідні зміни умов педагогічної діяльності), емоційних (почуття професійної честі та відповідальності педагога, упевненість в успіху), мотиваційних (усвідомлена потреба якісно виконувати практичні завдання, вирішувати професійні проблеми, інтерес до процесу їх вирішення, спрямованість на досягнення успіху та подання себе оточенню з кращого боку), вольових (мобілізація сил, наполегливість у подоланні сумнівів і т. ін.) і рефлексивних механізмів фахової підготовки [7, с. 48].

Все це у взаємодоповненні уможливорює формування та розвиток в умовах сучасної вищої школи творчої особистості педагога, готового виявляти власну пошукову творчу активність, ставити і знаходити ефективні способи професійних педагогічних проблем, актуалізуючи власний творчий потенціал,

бути носієм соціальних норм і культурних цінностей, займати активну громадську позицію і нести відповідальність за процес та результати педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности : [учеб. пособие] / Е. П. Ильин. – СПб. [и др.] : Питер, 2009. – 434 с. – (Серия "Мастера психологии").

2. [Клепиков О. І.](#) Основи творчості особи [Текст] : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів / О. І. Клепиков, І. Т. Кучерявий. – К. : Вища школа, 1996. – 295 с.

3. Осадченко І. І. Класифікація ситуаційних завдань у контексті застосування технології ситуаційного навчання у підготовці майбутніх учителів початкової школи / І. І. Осадченко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорт України. – К., 2011. – Вип. 70. – С. 98-105.

4. Психологія особистісно орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді : науково-метод. посібник / за ред. В. В. Рибалки. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. – 388 с.

5. Семенов О. С. Творчо спрямована особистість в онтогенезі та її психолого-педагогічний супровід / О. С. Семенов // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: Матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 рік. – І.-Франківськ: НАІР, 2014. – Вип. 4. – С.226-228.

6. Федорчук В. М. Соціально-психологічний тренінг формування творчого потенціалу майбутнього вчителя / В. М. Федорчук, В. П. Кутішенко // Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2003. – С. 74-80

7. Фурман А. В., Шандрук С. К. Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі: монографія / Анатолій Васильович Фурман, Сергій Костянтинівич Шандрук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 272 с.

8. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : навч. посіб / П. М. Щербань. – К. : Вища шк., 2004. – 207 с.

Ємчик Олександра Григорівна. Методи формування творчих якостей особистості майбутнього педагога у процесі професійної підготовки.

У статті обґрунтовано необхідність вдосконалення професійної підготовки студентів педагогічних спеціальностей та визначено основні аспекти застосування методів формування творчих якостей особистості майбутнього педагога у процесі професійної підготовки, таких як педагогічна задача, навчальна гра та тренінг. На основі аналізу педагогічної теорії та практики визначено, що використання інтерактивних методів, творчих завдань, моделювання та проектування педагогічних ситуацій та професійних проблем, активна участь студентів в організації начально-виховного процесу, високий рівень організації самостійної роботи забезпечить готовність майбутнього педагога до творчої діяльності.

Ключові слова: методи формування творчих якостей особистості, педагогічна задача, навчальна гра, тренінг.

Ємчик Александра Григорьевна. Методы формирования творческих качеств личности будущего педагога в процессе профессиональной подготовки.

В статье обоснована необходимость совершенствования профессиональной подготовки студентов педагогических специальностей и определены основные аспекты применения методов формирования творческих качеств личности будущего педагога в процессе профессиональной подготовки, таких как педагогическая задача, учебная игра и тренинг. На основе анализа

педагогической теории и практики определено, что использование интерактивных методов, творческих задач, моделирования и проектирования педагогических ситуаций и профессиональных проблем, активное участие студентов в организации учебно-воспитательного процесса, высокий уровень организации самостоятельной работы обеспечит готовность будущего педагога к творческой деятельности.

Ключевые слова: методы формирования творческих качеств личности, педагогическая задача, учебная игра, тренинг.

Oleksandra Iemchyk. Methods of creative potential development of a future teacher's personality in the process of professional training.

In the article the necessity of improvement of professional training of students of pedagogical specialties has been justified. The article is devoted to the definition of the main aspects of application of methods of formation of the future teacher's creative qualities in the process of professional training, such as a pedagogical task, an educational game and a workshop. On the basis of the analysis of pedagogical theory and practice it has been identified that the use of interactive methods, creative tasks, modeling and designing of pedagogical situations and professional problems, active participation of students in the organization of educational process, high level of organization of independent work will ensure the readiness of the future teacher for creative activity.

Key words: the methods of formation of the future teacher's creative qualities, pedagogical task, an educational game, a workshop.